

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τμήμα μείζονος συνθέσεως)

της 6ης Οκτωβρίου 2009 (*)

«Σύμβαση της Ρώμης για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές –
Εφαρμοστέο δίκαιο ελλείψει επιλογής – Σύμβαση ναυλώσεως – Σύνδεσμοι –
Δυνατότητα διαχωρισμού τμήματος της συμβάσεως»

Στην υπόθεση C-133/08,

με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του πρώτου πρωτοκόλλου της 19ης Δεκεμβρίου 1988 για την ερμηνεία από το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της συμβάσεως για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές, που υπέβαλε το Hoge Raad der Nederlanden (Κάτω Χώρες) με απόφαση της 28ης Μαρτίου 2008, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 2 Απριλίου 2008, στο πλαίσιο της δίκης

Intercontainer Interfrigo SC (ICF)

κατά

Balkenende Oosthuizen BV,

MIC Operations BV,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

συγκείμενο από τους Β. Σκουρή, Πρόεδρο, Ρ. Jann, C. W. A. Timmermans, Α. Rosas, Κ. Lenaerts, Α. Ó Caoimh και J.-C. Bonichot, προέδρους τμήματος, Ρ. Kūris, Ε. Juhász, Γ. Αρέστη, L. Bay Larsen, Ρ. Lindh και C. Toader (εισηγήτρια), δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: Υ. Bot

γραμματέας: R. Grass

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις C. Wissels και Υ. de Vries,
- η Τσεχική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον M. Smolek,
- η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τους V. Joris και R. Troosters,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 19ης Μαΐου 2009,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορά τη Σύμβαση για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές, η οποία άνοιξε προς υπογραφή στη Ρώμη στις 19 Ιουνίου 1980 (ΕΕ 1988, C 27, p. 34, στο εξής: Σύμβαση της Ρώμης). Η αίτηση αφορά το άρθρο 4 της Συμβάσεως, περί εφαρμοστέου δικαίου ελλείπει επιλογής εκ μέρους των συμβαλλομένων.
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ, αφενός, της Intercontainer Interfrigo SC (στο εξής: ICF), εταιρίας εγκατεστημένης στο Βέλγιο, και, αφετέρου, των Balkenende Oosthuizen BV (στο εξής: Balkenende) και MIC Operations BV (στο εξής: MIC), δύο εταιριών εγκατεστημένων στις Κάτω Χώρες, στην οποία αίτημα της αναιρεσειούσας ήταν να υποχρεωθούν οι δύο αναιρεσίβλητες σε πληρωμή μη εξοφληθέντων τιμολογίων, τα οποία είχαν εκδοθεί βάσει συμβάσεως ναυλώσεως που είχαν συνάψει οι διάδικοι.

Το νομικό πλαίσιο

- 3 Το άρθρο 4 της Συμβάσεως, το οποίο φέρει τον τίτλο «Εφαρμοστέο δίκαιο ελλείπει επιλογής», ορίζει ότι:

«1. Στο μέτρο που το εφαρμοστέο στη σύμβαση δίκαιο δεν έχει επιλεγεί σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 3, η σύμβαση διέπεται από το δίκαιο της χώρας με την οποία συνδέεται στενότερα. Αν όμως ένα μέρος της σύμβασης μπορεί να διαχωρισθεί από την υπόλοιπη σύμβαση και παρουσιάζει στενότερο σύνδεσμο με άλλη χώρα, στο μέρος αυτής της σύμβασης θα μπορεί, κατ' εξαίρεση, να εφαρμοστεί το δίκαιο της άλλης αυτής χώρας.

2. Με την επιφύλαξη της παραγράφου 5, τεκμαίρεται ότι η σύμβαση συνδέεται στενότερα με τη χώρα όπου ο συμβαλλόμενος που οφείλει να εκπληρώσει τη χαρακτηριστική παροχή έχει, κατά τον χρόνο σύναψης της σύμβασης, τη συνήθη διαμονή του ή, αν πρόκειται για εταιρία, ένωση ή νομικό πρόσωπο, την κεντρική του διοίκηση. Αν όμως η σύμβαση συνάπτεται κατά την άσκηση της επαγγελματικής δραστηριότητας του συμβαλλομένου αυτού, η χώρα αυτή είναι η χώρα όπου βρίσκεται η κύρια εγκατάστασή του ή, αν σύμφωνα με τη σύμβαση η παροχή πρέπει να εκπληρωθεί όχι από την κύρια αλλά από άλλη εγκατάσταση, η χώρα όπου βρίσκεται η άλλη αυτή εγκατάσταση.

3. Παρά τις διατάξεις της παραγράφου 2, στο μέτρο που η σύμβαση έχει ως αντικείμενο εμπράγματο δικαίωμα επί ακινήτου ή δικαίωμα χρήσης ακινήτου, τεκμαίρεται ότι συνδέεται στενότερα με τη χώρα όπου βρίσκεται το ακίνητο.

4. Η σύμβαση μεταφοράς εμπορευμάτων δεν υπάγεται στο τεκμήριο της παραγράφου 2. Η σύμβαση αυτή, αν η χώρα όπου ο μεταφορέας έχει την κύρια εγκατάστασή του κατά τον χρόνο σύναψης της σύμβασης είναι η χώρα όπου βρίσκεται ο τόπος φόρτωσης ή εκφόρτωσης ή η κύρια εγκατάσταση του αποστολέα, τεκμαίρεται ότι συνδέεται στενότερα με τη χώρα αυτή. Ως συμβάσεις μεταφοράς εμπορευμάτων θεωρούνται επίσης, για την εφαρμογή της παρούσας παραγράφου, οι ναυλώσεις για ένα μόνο ταξίδι και άλλες συμβάσεις με κύριο αντικείμενο τη μεταφορά εμπορευμάτων.

5. Η παράγραφος 2 δεν εφαρμόζεται όταν η χαρακτηριστική παροχή δεν μπορεί να προσδιορισθεί. Τα τεκμήρια των παραγράφων 2, 3 και 4 δεν ισχύουν όταν από το σύνολο των περιστάσεων συνάγεται ότι η σύμβαση συνδέεται στενότερα με άλλη χώρα.»

- 4 Το άρθρο 10 της Συμβάσεως, το οποίο φέρει τον τίτλο «Έκταση του εφαρμοστέου δικαίου», ορίζει τα εξής:

«1. Το σύμφωνα με τα άρθρα 3 έως 6 και 12 εφαρμοστέο στη σύμβαση δίκαιο διέπει ειδικότερα:

[...]

δ) τους διάφορους τρόπους απόσβεσης των ενοχών, καθώς και τις παραγραφές και εκπτώσεις λόγω παρόδου προθεσμίας·

[...]».

- 5 Το πρώτο πρωτόκολλο, της 19ης Δεκεμβρίου 1988, για την ερμηνεία από το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της συμβάσεως για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές, η οποία άνοιξε προς υπογραφή στη Ρώμη στις 19 Ιουνίου 1980 (ΕΕ 1989, L 48, σ. 1, στο εξής πρώτο πρωτόκολλο), προβλέπει στο άρθρο του 2:

«Τα ακόλουθα δικαστήρια μπορούν να ζητούν από το Δικαστήριο να αποφαινεται προδικαστικά επί θέματος που ανακύπτει σε υπόθεση που εκκρεμεί ενώπιόν τους και αφορά την ερμηνεία των κειμένων που αναφέρονται στο άρθρο 1, εάν κρίνουν ότι η απόφαση για το ζήτημα αυτό είναι απαραίτητη για να εκδώσουν τη δική τους απόφαση:

α) [...]

– στις Κάτω Χώρες:

de Hoge Raad,

[...]».

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 6 Τον Αύγουστο του 1998, η ICF σύναψε σύμβαση ναυλώσεως με τις Balkenende και MIC στο πλαίσιο σχεδίου σιδηροδρομικής συνδέσεως με σκοπό τη μεταφορά εμπορευμάτων μεταξύ του Άμστερνταμ (Κάτω Χώρες) και της Φρανκφούρτης επί του Μάιν (Γερμανία). Η σύμβαση αυτή προέβλεπε, μεταξύ άλλων, ότι η ICF έπρεπε να διαθέσει βαγόνια στη MIC και να διεκπεραιώσει τη μεταφορά τους σιδηροδρομικώς. Η MIC, η οποία εκμίσθωσε σε τρίτους τα μέσα μεταφοράς που διέθετε, είχε την ευθύνη για το σύνολο του επιχειρησιακού τμήματος της μεταφοράς των οικείων εμπορευμάτων.
- 7 Οι συμβαλλόμενοι δεν σύναψαν γραπτώς σύμβαση, εντούτοις για ένα βραχύ χρονικό διάστημα εκπλήρωσαν τις συμβατικές τους υποχρεώσεις. Η ICF, πάντως, απέστειλε στη MIC σχέδιο γραπτής συμβάσεως, που περιείχε ρήτρα, βάσει της οποίας ως εφαρμοστέο δίκαιο επιλεγόταν το βελγικό. Οι λοιποί συμβαλλόμενοι ουδέποτε υπέγραψαν το σχέδιο αυτό.
- 8 Στις 27 Νοεμβρίου και 22 Δεκεμβρίου 1998, η ICF απέστειλε στη MIC τιμολόγια για ποσά ύψους 107 512,50 ευρώ και 67 100 ευρώ. Η MIC δεν εξόφλησε το πρώτο από τα τιμολόγια αυτά, ενώ εξόφλησε το δεύτερο.
- 9 Στις 7 Σεπτεμβρίου 2001, η ICF όχλησε για πρώτη φορά τις Balkenende και MIC, προκειμένου να τις θέσει σε υπερημερία όσον αφορά την εξόφληση του τιμολογίου που απεστάλη στις 27 Νοεμβρίου 1988.
- 10 Στις 24 Δεκεμβρίου 2002, η ICF άσκησε αγωγή κατά των Balkenende και MIC ενώπιον του Rechtbank te Haarlem (Πρωτοδικείου του Χάαρλεμ) (Κάτω Χώρες), με αίτημα να υποχρεωθούν οι εναγόμενες να της καταβάλουν το ποσό του εν λόγω τιμολογίου, καθώς και τον αντίστοιχο φόρο προστιθεμένης αξίας, δηλαδή συνολικό ποσό 119 255 ευρώ.
- 11 Όπως προκύπτει από την απόφαση του αιτούντος δικαστηρίου, η Balkenende και η MIC πρόεβαλαν παραγραφή της επίμαχης στην κύρια δίκη αξιώσεως, υποστηρίζοντας

- ότι, βάσει του εφαρμοστέου δικαίου στη σύμβαση που είχαν συνάψει με την ICF, εν προκειμένω βάσει του ολλανδικού δικαίου, η αξίωση αυτή είχε παραγραφεί.
- 12 Κατά την ICF, αντιθέτως, η εν λόγω αξίωση δεν είχε παραγραφεί, καθόσον, βάσει του βελγικού δικαίου, το οποίο αποτελούσε κατ' αυτήν το εφαρμοστέο στη σύμβαση δίκαιο, δεν είχε ακόμη παρέλθει η σχετική προθεσμία παραγραφής, όπως ισχυρίζονταν οι αντίδικοι. Η ICF επισημαίνει συναφώς ότι, καθόσον η επίμαχη στην κύρια δίκη σύμβαση δεν ήταν σύμβαση μεταφοράς, το εφαρμοστέο δίκαιο δεν έπρεπε να καθορισθεί βάσει του άρθρου 4, παράγραφος 4, της Συμβάσεως της Ρώμης, αλλά βάσει του άρθρου 4, παράγραφος 2, της Συμβάσεως αυτής, σύμφωνα με το οποίο εφαρμοστέο στη σύμβαση αυτή δίκαιο είναι το δίκαιο της χώρας όπου βρίσκεται η έδρα της ICF.
- 13 Το Rechtbank te Haarlem δέχθηκε την ένσταση παραγραφής που προέβαλαν οι Balkenende και MIC. Κατ' εφαρμογή του ολλανδικού δικαίου, το δικαστήριο αυτό έκρινε, επομένως, ότι η προβληθείσα από την ICF αξίωση εξοφλήσεως του τιμολογίου είχε παραγραφεί και ότι το αίτημα της εταιρίας αυτής ήταν απαράδεκτο. Το Gerechtshof te Amsterdam (εφετείο Άμστερνταμ) (Κάτω Χώρες) επιβεβαίωσε την απόφαση αυτή.
- 14 Τα δικαστήρια ουσίας χαρακτήρισαν την επίμαχη σύμβαση ως σύμβαση μεταφοράς εμπορευμάτων, καθόσον, μολονότι η ICF δεν έχει την ιδιότητα του μεταφορέα, κύριο αντικείμενο της συμβάσεως είναι η μεταφορά εμπορευμάτων.
- 15 Πάντως, τα δικαστήρια αυτά απέκλεισαν την εφαρμογή του συνδέσμου που προβλέπεται στο άρθρο 4, παράγραφος 4, της Συμβάσεως της Ρώμης και έκριναν ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη σύμβαση συνδέεται στενότερα με το Βασίλειο των Κάτω Χωρών απ' ό,τι με το Βασίλειο του Βελγίου, στηριζόμενα σε πλείονα στοιχεία της υπό κρίση υποθέσεως, όπως είναι η έδρα των αντισυμβαλλομένων της αναιρεσείουσας της κύριας δίκης, η οποία βρίσκεται στις Κάτω Χώρες, και το δρομολόγιο των σιδηροδρομικών αμαξών μεταξύ Άμστερνταμ και Φρανκφούρτης επί του Μάιν, δηλαδή των πόλεων φορτώσεως και εκφορτώσεως των εμπορευμάτων, αντιστοίχως.
- 16 Από την απόφαση του αιτούντος δικαστηρίου προκύπτει ότι τα εν λόγω δικαστήρια αποφάνθηκαν συναφώς ότι, παρόλο που η σύμβαση αυτή αφορά κυρίως τη μεταφορά εμπορευμάτων, δεν έχει εντούτοις εφαρμογή το άρθρο 4, παράγραφος 4, της Συμβάσεως της Ρώμης, καθόσον εν προκειμένω δεν υφίσταται ουσιώδης σύνδεσμος κατά την έννοια της διατάξεως αυτής. Η εν λόγω σύμβαση διέπεται, επομένως, βάσει της αρχής που θέτει το άρθρο 4, παράγραφος 1, της Συμβάσεως της Ρώμης, από το δίκαιο της χώρας με την οποία συνδέεται στενότερα, εν προκειμένω το Βασίλειο των Κάτω Χωρών.
- 17 Κατά τα ίδια αυτά δικαστήρια, σε περίπτωση κατά την οποία, όπως επισημαίνει η ICF, η επίμαχη στην κύρια δίκη σύμβαση δεν χαρακτηριστεί ως σύμβαση μεταφοράς, ούτε το άρθρο 4, παράγραφος 2, της Συμβάσεως της Ρώμης έχει εφαρμογή, καθόσον από τις περιστάσεις της προκειμένης υποθέσεως συνάγεται ότι η σύμβαση αυτή συνδέεται στενότερα με το Βασίλειο των Κάτω Χωρών, οπότε πρέπει να εφαρμοσθεί η εισάγουσα εξαίρεση διάταξη του άρθρου 4, παράγραφος 5, δεύτερη περίοδος, της εν λόγω Συμβάσεως.
- 18 Με την αίτησή της αναιρεσέως, η ICF προέβαλε την ύπαρξη νομικής πλάνης όχι μόνον ως προς τον νομικό χαρακτηρισμό της εν λόγω συμβάσεως ως συμβάσεως μεταφοράς, αλλά και ως προς τη δυνατότητα του δικαστηρίου να παρεκκλίνει από τον γενικό κανόνα του άρθρου 4, παράγραφος 2, της Συμβάσεως της Ρώμης και να εφαρμόσει το άρθρο 4, παράγραφος 5, της Συμβάσεως αυτής. Κατά την αναιρεσείουσα της κύριας δίκης, η δυνατότητα αυτή υφίσταται μόνον οσάκις από το σύνολο των περιστάσεων προκύπτει ότι ο τόπος εγκαταστάσεως του συμβαλλομένου που πρέπει να εκπληρώσει τη χαρακτηριστική παροχή δεν συνιστά ουσιώδη σύνδεσμο. Η προϋπόθεση αυτή δεν αποδείχθηκε ότι πληρούται εν προκειμένω.

19 Λαμβανομένων υπόψη των αποκλίσεων αυτών ως προς την ερμηνεία του άρθρου 4 της Συμβάσεως της Ρώμης, το Hoge Raad der Nederlanden αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Πρέπει το άρθρο 4, παράγραφος 4, της Συμβάσεως της Ρώμης [...] να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αφορά αποκλειστικώς τη ναύλωση για συγκεκριμένο ταξίδι και ότι τα λοιπά είδη ναυλώσεως δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της διατάξεως αυτής;
- 2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο [πρώτο ερώτημα], πρέπει το άρθρο 4, παράγραφος 4, της Συμβάσεως της Ρώμης [...] να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι, στο μέτρο που και άλλα είδη ναυλώσεως αφορούν τη μεταφορά εμπορευμάτων, η επίμαχη σύμβαση που έχει ως αντικείμενο τη μεταφορά αυτή εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της προπαρατεθείσας διατάξεως και ότι κατά τα λοιπά το εφαρμοστέο δίκαιο καθορίζεται από το άρθρο 4, παράγραφος 2, της Συμβάσεως της Ρώμης [...];
- 3) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο [δεύτερο ερώτημα], βάσει ποίου από τα δύο προαναφερθέντα δικαϊκά συστήματα πρέπει να εξετασθεί η ένσταση περί παραγραφής της στηριζόμενης στη σύμβαση αξιώσεως;
- 4) Πρέπει, εφόσον το κύριο τμήμα της συμβάσεως αφορά τη μεταφορά εμπορευμάτων, να μην εφαρμοσθεί η προαναφερθείσα στο [δεύτερο ερώτημα] κατάτμηση της συμβάσεως και να καθορισθεί το εφαρμοστέο στο σύνολο της συμβάσεως δίκαιο βάσει του άρθρου 4, παράγραφος 4, της Συμβάσεως της Ρώμης [...];
- 5) Πρέπει η εξαίρεση την οποία εισάγει το άρθρο 4, παράγραφος 5, δεύτερη περίοδος, της Συμβάσεως της Ρώμης [...] να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι τα τεκμήρια του άρθρου 4, παράγραφοι 2 [έως] 4, της εν λόγω Συμβάσεως δεν εφαρμόζονται μόνον εφόσον από το σύνολο των περιστάσεων συνάγεται ότι οι διαλαμβανόμενοι στις διατάξεις αυτές σύνδεσμοι δεν είναι ουσιώδεις ή πρέπει να μην εφαρμόζονται και σε περίπτωση κατά την οποία προκύπτει από τις περιστάσεις αυτές ότι υφίσταται ουσιαστικότερος σύνδεσμός με άλλα χώρα;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

Επί της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου

20 Το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να αποφαινεται επί των αιτήσεων εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως που αφορούν τη Σύμβαση της Ρώμης δυνάμει του πρώτου πρωτοκόλλου, το οποίο τέθηκε σε ισχύ την 1η Αυγούστου 2004.

21 Εξάλλου, βάσει του άρθρου 2, στοιχείο α', του πρώτου πρωτοκόλλου, το Hoge Raad der Nederlanden μπορεί να ζητεί από το Δικαστήριο να αποφαινεται προδικαστικά επί ζητήματος που ανέκυψε σε υπόθεση η οποία εκκρεμεί ενώπιον αυτού του εθνικού δικαστηρίου και αφορά την ερμηνεία των διατάξεων της Συμβάσεως της Ρώμης.

Επί του συστήματος της Συμβάσεως της Ρώμης

22 Όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στα σημεία 33 έως 35 των προτάσεών του, από το προοίμιο της Συμβάσεως της Ρώμης προκύπτει ότι αυτή συνάφθηκε προκειμένου να συνεχισθεί, στον τομέα του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου, το έργο ενοποιήσεως του δικαίου που άρχισε με τη σύναψη της Συμβάσεως των Βρυξελλών της 27ης Σεπτεμβρίου 1968 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 1982, L 388, σ. 7).

- 23 Από το εν λόγω προοίμιο προκύπτει επίσης ότι η Σύμβαση της Ρώμης σκοπεί στη θέσπιση ομοιόμορφων κανόνων για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές, ανεξαρτήτως του τόπου εκδόσεως της δικαστικής αποφάσεως. Συγκεκριμένα, όπως προκύπτει από την έκθεση περί της Συμβάσεως για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές, των Mario Giuliano, καθηγητή στο Πανεπιστήμιο του Μιλάνου, και Paul Lagarde, καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Paris I (ΕΕ 1980, C 282, σ. 1, στο εξής: έκθεση Giuliano και Lagarde), η σύναψη της Συμβάσεως αποσκοπεί στην εξάλειψη των δυσχερειών που ανακύπτουν λόγω των διαφορών μεταξύ των κανόνων συγκρούσεως στον τομέα των συμβάσεων. Η Σύμβαση της Ρώμης σκοπεί να αυξήσει το επίπεδο ασφάλειας δικαίου, ενισχύοντας την πίστη στη σταθερότητα των εννόμων σχέσεων και την προστασία των κεκτημένων δικαιωμάτων στο σύνολο του ιδιωτικού δικαίου.
- 24 Όσον αφορά τα κατά τη Σύμβαση κριτήρια καθορισμού του εφαρμοστέου δικαίου, πρέπει να επισημανθεί ότι οι ομοιόμορφοι κανόνες του τίτλου ΙΙ της Συμβάσεως καθιερώνουν την αρχή της πρωτοκαθεδρίας της βουλήσεως των συμβαλλομένων, οι οποίοι, κατά το άρθρο 3 της Συμβάσεως της Ρώμης, διαθέτουν ελευθερία επιλογής του εφαρμοστέου δικαίου.
- 25 Ελλείψει επιλογής από τους συμβαλλομένους του εφαρμοστέου στη σύμβαση δικαίου, το άρθρο 4 της Συμβάσεως της Ρώμης προβλέπει τους συνδέσμους, βάσει των οποίων πρέπει το δικαστήριο να καθορίσει το δίκαιο αυτό. Οι σύνδεσμοι αυτοί ισχύουν για όλες τις κατηγορίες συμβάσεων.
- 26 Το άρθρο 4 της Συμβάσεως της Ρώμης στηρίζεται στη γενική αρχή που θέτει η παράγραφος 1 του άρθρου αυτού, σύμφωνα με την οποία, προκειμένου να καθορισθεί το εφαρμοστέο στη σύμβαση εθνικό δίκαιο, πρέπει να προσδιορισθεί η χώρα με την οποία η σύμβαση «συνδέεται στενότερα».
- 27 Όπως προκύπτει από την έκθεση Giuliano και Lagarde, η ευελιξία αυτής της γενικής αρχής μετριάζεται από τα «τεκμήρια» του άρθρου 4, παράγραφοι 2 έως 4, της Συμβάσεως. Ειδικότερα, το άρθρο 4, παράγραφος 2, προβλέπει γενικό τεκμήριο, το οποίο συνίσταται στην επιλογή ως συνδέσμου του τόπου διαμονής του συμβαλλομένου που βαρύνεται με την εκπλήρωση της χαρακτηριστικής παροχής, ενώ το άρθρο 4, παράγραφοι 3 και 4, καθορίζει ειδικούς συνδέσμους όσον αφορά, αντιστοίχως, τις συμβάσεις που έχουν ως αντικείμενο εμπράγματο δικαίωμα επί ακινήτου και τις συμβάσεις μεταφοράς. Το άρθρο 4, παράγραφος 5, της Συμβάσεως της Ρώμης περιέχει ρήτρα διαφυγής, βάσει της οποίας υφίσταται δυνατότητα μη εφαρμογής των εν λόγω τεκμηρίων.

Επί του πρώτου ερωτήματος και επί του πρώτου μέρους του δεύτερου ερωτήματος, περί της εφαρμογής του άρθρου 4, παράγραφος 4, της Συμβάσεως της Ρώμης στις συμβάσεις ναυλώσεως

Υποβληθείσες στο Δικαστήριο παρατηρήσεις

- 28 Κατά την Ολλανδική Κυβέρνηση, το άρθρο 4, παράγραφος 4, της Συμβάσεως της Ρώμης δεν αφορά μόνον τις συμβάσεις ναυλώσεως για ένα μόνο ταξίδι, αλλά και κάθε άλλη σύμβαση που έχει ως κύριο αντικείμενο τη μεταφορά εμπορευμάτων. Συγκεκριμένα, από την έκθεση Giuliano και Lagarde προκύπτει ότι η διάταξη αυτή σκοπεί να καταστήσει σαφές ότι οι συμβάσεις ναυλώσεως πρέπει να χαρακτηρίζονται ως συμβάσεις μεταφοράς εμπορευμάτων, στο μέτρο που το αντικείμενό τους είναι αυτό. Εμπίπτουν, επομένως, στην κατηγορία αυτή οι συμβάσεις χρονοναυλώσεως, με τις οποίες τίθεται στη διάθεση του ναυλωτή μεταφορικό μέσο με το προσωπικό του για ορισμένο χρονικό διάστημα και με σκοπό την πραγματοποίηση μεταφοράς.
- 29 Η Τσεχική Κυβέρνηση, αντιθέτως, τάσσεται υπέρ της τελολογικής ερμηνείας, σύμφωνα με την οποία η τελευταία περίοδος του άρθρου 4, παράγραφος 4, της Συμβάσεως της Ρώμης σκοπεί να διευρύνει το πεδίο εφαρμογής αυτού του άρθρου 4, παράγραφος 4, προκειμένου να περιλάβει ορισμένες κατηγορίες συμβάσεων που συνδέονται με τη μεταφορά εμπορευμάτων, μολονότι οι συμβάσεις αυτές δεν

μπορούν να χαρακτηρισθούν ως συμβάσεις μεταφοράς. Συγκεκριμένα, για να εμπίπτει μια σύμβαση ναυλώσεως στο πεδίο εφαρμογής του προπαρατεθέντος άρθρου 4, παράγραφος 4, απαιτείται ο κύριος σκοπός της να είναι η μεταφορά εμπορευμάτων. Ως εκ τούτου, ο όρος «κύριο αντικείμενο» δεν πρέπει να νοηθεί ως το άμεσο αντικείμενο της σύμβασης, για το οποίο συνάφθηκε η επίμαχη συμβατική σχέση, αλλά ως το αντικείμενο για την υλοποίηση του οποίου πρέπει να συνδράμει η εν λόγω σχέση.

- 30 Η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων επισημαίνει ότι το άρθρο 4, παράγραφος 4, τελευταία περίοδος, της Συμβάσεως της Ρώμης έχει «περιοριστικό περιεχόμενο». Ο σύνδεσμος που προβλέπει η περίοδος αυτή αφορά μόνον ορισμένες κατηγορίες συμβάσεων ναυλώσεως, δηλαδή αυτές με τις οποίες μεταφορέας παρέχει άπαξ μεταφορικό μέσο και αυτές που συνάπτονται μεταξύ μεταφορέα και αποστολέα και αφορούν αποκλειστικά τη μεταφορά εμπορευμάτων. Μολονότι δεν αμφισβητείται ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη σύμβαση, η οποία προβλέπει τη διάθεση μέσω μεταφοράς και τη διακίνησή τους σιδηροδρομικώς, συνεπάγεται κατ' ανάγκη τη μεταφορά των εμπορευμάτων, εντούτοις τα στοιχεία αυτά δεν αρκούν για να χαρακτηριστεί η σύμβαση ως σύμβαση μεταφοράς εμπορευμάτων προκειμένου να εφαρμοσθεί το άρθρο 4, παράγραφος 4, της Συμβάσεως. Οι συμβατικές σχέσεις μεταξύ των διαφόρων αποστολέων και οι ενοχές που αφορούν κατ' ουσία τη μεταφορά των εμπορευμάτων, περιλαμβανομένης της φορτώσεως και της εκφορτώσεως, φαίνεται ότι συνάφθηκαν μεταξύ της MIC και «τρίτων», στους οποίους η MIC εκμίσθωσε τη δυνατότητα φορτώσεως των ναυλωμένων σιδηροδρομικών αμαξών.

Απάντηση του Δικαστηρίου

- 31 Με το πρώτο ερώτημά του και με το πρώτο μέρος του δευτέρου ερωτήματός του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν το άρθρο 4, παράγραφος 4, της Συμβάσεως της Ρώμης ισχύει και για άλλες συμβάσεις ναυλώσεως πέραν αυτών που αφορούν ένα μόνο ταξίδι και ζητεί να προσδιορισθούν τα στοιχεία που καθιστούν δυνατό τον χαρακτηρισμό σύμβασης ναυλώσεως ως σύμβασης μεταφοράς προκειμένου να εφαρμοσθεί η διάταξη αυτή στην περίπτωση της επίμαχης στην κύρια δίκη σύμβασης.
- 32 Συναφώς, πρέπει καταρχάς να υπομνησθεί ότι, βάσει του άρθρου 4, παράγραφος 4, δεύτερη περίοδος, της Συμβάσεως της Ρώμης, η σύμβαση μεταφοράς εμπορευμάτων διέπεται από το δίκαιο της χώρας εντός της οποίας έχει ο μεταφορέας την κύρια εγκατάστασή του κατά τον χρόνο συνάψεως της σύμβασης εφόσον βρίσκεται στην ίδια αυτή χώρα ο τόπος φορτώσεως ή εκφορτώσεως ή η κύρια εγκατάσταση του αποστολέα. Το άρθρο 4, παράγραφος 4, τελευταία περίοδος, της εν λόγω Συμβάσεως ορίζει ότι, για την εφαρμογή της παραγράφου αυτής, «θεωρούνται συμβάσεις μεταφοράς εμπορευμάτων και οι ναυλώσεις για ένα μόνο ταξίδι και άλλες συμβάσεις με κύριο αντικείμενο τη μεταφορά εμπορευμάτων».
- 33 Από το γράμμα της τελευταίας αυτής διατάξεως προκύπτει ότι η Σύμβαση της Ρώμης εξομοιώνει με τις συμβάσεις μεταφοράς όχι μόνο τις συμβάσεις ναυλώσεως για ένα μόνο ταξίδι, αλλά και άλλες συμβάσεις, υπό την προϋπόθεση ότι έχουν ως κύριο αντικείμενο τη μεταφορά εμπορευμάτων.
- 34 Ως εκ τούτου, ένας από τους σκοπούς της εν λόγω διατάξεως είναι η διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής του κανόνα ιδιωτικού διεθνούς δικαίου που προβλέπει το άρθρο 4, παράγραφος 4, δεύτερη περίοδος, της Συμβάσεως της Ρώμης, έτσι ώστε να περιλάβει και συμβάσεις οι οποίες, μολονότι χαρακτηρίζονται κατά το εθνικό δίκαιο ως συμβάσεις ναυλώσεως, έχουν ως κύριο αντικείμενο τη μεταφορά εμπορευμάτων. Για να προσδιορισθεί το αντικείμενο αυτό, πρέπει να ληφθεί υπόψη ο σκοπός της συμβατικής σχέσεως και, κατά συνέπεια, το σύνολο των ενοχών του συμβαλλομένου που βαρύνεται με την εκπλήρωση της χαρακτηριστικής παροχής.
- 35 Στη σύμβαση ναυλώσεως, όμως, ο εκναυλωτής, ο οποίος εκπληρώνει την παροχή αυτή, υποχρεούται συνήθως να διαθέσει στον ναυλωτή ένα μέσο μεταφοράς. Εντούτοις, δεν αποκλείεται οι συμβατικές ενοχές του εκναυλωτή να αφορούν όχι

μόνο την παροχή του μέσου μεταφοράς, αλλά και αυτή καθαυτή τη μεταφορά των εμπορευμάτων. Στην περίπτωση αυτή, η επίμαχη σύμβαση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 4, παράγραφος 4, της Συμβάσεως της Ρώμης εφόσον το κύριο αντικείμενό της συνίσταται στη μεταφορά των εμπορευμάτων.

- 36 Πρέπει, πάντως, να επισημανθεί ότι το τεκμήριο του άρθρου 4, παράγραφος 4, δεύτερη περίοδος, της Συμβάσεως της Ρώμης εφαρμόζεται μόνον οσάκις ο εκναυλωτής –εφόσον χαρακτηριστεί ως μεταφορέας– έχει την κύρια εγκατάστασή του, κατά τον χρόνο συνάψεως της συμβάσεως, στη χώρα εντός της οποίας βρίσκεται ο τόπος φορτώσεως ή εκφορτώσεως ή η κύρια εγκατάσταση του αποστολέα.
- 37 Κατόπιν των προεκτεθέντων, στο πρώτο ερώτημα και στο πρώτο μέρος του δεύτερου ερωτήματος πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 4, παράγραφος 4, τελευταία περίοδος, της Συμβάσεως της Ρώμης έχει την έννοια ότι ο σύνδεσμος που προβλέπει το εν λόγω άρθρο 4, παράγραφος 4, δεύτερη περίοδος, εφαρμόζεται σε σύμβαση ναυλώσεως, πέραν της ναυλώσεως για ένα μόνο ταξίδι, μόνον εφόσον το κύριο αντικείμενο της συμβάσεως δεν είναι απλώς η παροχή μεταφορικού μέσου, αλλά αυτή καθαυτή η μεταφορά των εμπορευμάτων.

Επί του δεύτερου μέρους του δεύτερου ερωτήματος και επί του τρίτου και τετάρτου ερωτήματος, τα οποία αφορούν τη δυνατότητα του δικαστηρίου να κατατμήσει τη σύμβαση σε περισσότερα τμήματα όσον αφορά τον καθορισμό του εφαρμοστέου δικαίου

Υποβληθείσες στο Δικαστήριο παρατηρήσεις

- 38 Η Ολλανδική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η κατάτμηση της συμβάσεως επιτρέπεται, βάσει του άρθρου 4, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, της Συμβάσεως της Ρώμης μόνον «κατ' εξαίρεση», εφόσον ένα τμήμα της συμβάσεως μπορεί να διαχωριστεί από την υπόλοιπη σύμβαση και συνδέεται στενότερα με διαφορετική χώρα από αυτήν με την οποία συνδέονται τα λοιπά τμήματα της συμβάσεως και εφόσον ο διαχωρισμός αυτός δεν ενέχει τον κίνδυνο να διαταράξει τη συνοχή των εφαρμοστέων διατάξεων. Κατά την κυβέρνηση αυτή, εν προκειμένω, αν η επίμαχη σύμβαση δεν αφορά κυρίως τη μεταφορά εμπορευμάτων, δεν εξαιρείται συνολικά από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 4, παράγραφος 4, της Συμβάσεως της Ρώμης. Αντιθέτως, αν η σύμβαση αυτή αφορά κυρίως τη μεταφορά εμπορευμάτων, εμπίπτει συνολικά στο πεδίο εφαρμογής του προπαρατεθέντος άρθρου 4, παράγραφος 4. Ως εκ τούτου, αποκλείεται το εν λόγω άρθρο 4, παράγραφος 4, να έχει εφαρμογή μόνο στα στοιχεία της συμβάσεως που αφορούν τη μεταφορά των εμπορευμάτων και, κατά τα λοιπά, η ίδια σύμβαση να διέπεται από το δίκαιο που καθορίζεται βάσει του άρθρου 4, παράγραφος 2, της Συμβάσεως της Ρώμης.
- 39 Η Τσεχική Κυβέρνηση επισημαίνει ότι το άρθρο 4, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, της Συμβάσεως της Ρώμης πρέπει να εφαρμόζεται κατ' εξαίρεση, καθόσον η εφαρμογή διαφορετικού δικαίου σε ορισμένα τμήματα συμβάσεως, μολονότι αυτά μπορούν να διαχωριστούν από την υπόλοιπη σύμβαση, αντιβαίνει στις αρχές της ασφάλειας δικαίου και της «δικαιολογημένης εμπιστοσύνης». Συνεπώς, όπως προκύπτει από την έκθεση Giuliano και Lagarde, ο ενδεχόμενος διαχωρισμός των διαφόρων τμημάτων συμβάσεως δεν πρέπει να θέτει σε κίνδυνο τη συνοχή του συνόλου.
- 40 Η Επιτροπή επισημαίνει ότι η κατάτμηση της συμβάσεως που προβλέπεται στο άρθρο 4, παράγραφος 1, της Συμβάσεως της Ρώμης δεν συνιστά υποχρέωση, αλλά δυνατότητα την οποία διαθέτει το δικαστήριο που έχει επιληφθεί της υποθέσεως και η οποία μπορεί να τεθεί σε εφαρμογή μόνο σε περίπτωση συμβάσεως που περιλαμβάνει διάφορα τμήματα, τα οποία είναι μεταξύ τους αυτοτελή και μπορούν να διαχωριστούν. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, της οποίας αντικείμενο είναι μια σύνθετη συμφωνία, στο πλαίσιο της οποίας τίθεται εν αμφιβόλω η ίδια η σχέση μεταξύ της ναυλώσεως και της μεταφοράς των εμπορευμάτων, η χρήση της δυνατότητας κατατμήσεως φαίνεται να αποτελεί, κατά την Επιτροπή, μια τεχνητή λύση. Συγκεκριμένα, αν επρόκειτο για σύμβαση εμπίπτουσα στο πεδίο εφαρμογής

του άρθρου 4, παράγραφος 4, της Συμβάσεως της Ρώμης, ουδόλως θα επιβαλλόταν η κατάτμηση της συμβάσεως αυτής, καθόσον δεν θα υπήρχε ανάγκη να υπαχθούν ενδεχόμενες παρεπόμενες πτυχές της συμβάσεως που συνδέονται με τη μεταφορά σε διαφορετική νομοθεσία από την εφαρμοστέα στο κύριο αντικείμενο της συμβάσεως. Ειδικότερα, το δικαίωμα λήψεως αντιτίμου της παροχής και η παραγραφή συνδέονται τόσο στενά με τον πυρήνα της συμβάσεως που είναι αδύνατο να διαχωριστούν από αυτόν, καθόσον σε διαφορετική περίπτωση υφίσταται κίνδυνος παραβιάσεως της αρχής της ασφάλειας δικαίου.

Απάντηση του Δικαστηρίου

- 41 Με το δεύτερο μέρος του δευτέρου ερωτήματός του και με το τρίτο και το τέταρτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινισθεί σε ποιες περιπτώσεις είναι δυνατό, βάσει του άρθρου 4, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, της Συμβάσεως της Ρώμης, να εφαρμοσθούν διαφορετικά εθνικά δίκαια στην ίδια συμβατική σχέση, ιδίως όσον αφορά την παραγραφή των αξιώσεων που απορρέουν από σύμβαση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη. Το Hoge Raad der Nederlanden ερωτά, μεταξύ άλλων, αν, στην περίπτωση εφαρμογής σε σύμβαση ναυλώσεως του προβλεπόμενου στο άρθρο 4, παράγραφος 4, της εν λόγω Συμβάσεως συνδέσμου, ο σύνδεσμος αυτός αφορά αποκλειστικά το σχετικό με τη μεταφορά εμπορευμάτων τμήμα της συμβάσεως.
- 42 Πρέπει να υπομνησθεί συναφώς ότι, βάσει του άρθρου 4, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, της Συμβάσεως της Ρώμης, ένα τμήμα της συμβάσεως μπορεί, κατ' εξαίρεση, να υπαχθεί σε διαφορετικό δίκαιο από το εφαρμοστέο στην υπόλοιπη σύμβαση, εφόσον συνδέεται στενότερα με άλλη χώρα από αυτήν με την οποία συνδέονται τα υπόλοιπα τμήματα της συμβάσεως.
- 43 Από το γράμμα της διατάξεως αυτής προκύπτει ότι ο κανόνας που προβλέπει τον διαχωρισμό της συμβάσεως έχει χαρακτήρα εξαιρέσεως. Συναφώς, στην έκθεση Giuliano και Lagarde επισημαίνεται ότι η φράση «κατ' εξαίρεση» στην τελευταία περίοδο του άρθρου 4, παράγραφος 1, «πρέπει να ερμηνευθεί [...] υπό την έννοια ότι το δικαστήριο πρέπει να κάνει χρήση της δυνατότητας κατατμήσεως της συμβάσεως όσο λιγότερο συχνά είναι δυνατό».
- 44 Για να καθορισθούν οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες το δικαστήριο μπορεί να προβεί σε διαχωρισμό της συμβάσεως, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι, όπως υπομνήσθηκε με τις προκαταρκτικές παρατηρήσεις των σκέψεων 22 και 23 της παρούσας αποφάσεως, η Σύμβαση της Ρώμης σκοπεί να αυξήσει το επίπεδο ασφάλειας δικαίου, ενισχύοντας την πίστη στη σταθερότητα των σχέσεων μεταξύ των συμβαλλομένων. Ο σκοπός αυτός δεν μπορεί να επιτευχθεί αν δεν είναι σαφές το σύστημα καθορισμού του εφαρμοστέου δικαίου και αν η εφαρμογή του δικαίου αυτού δεν μπορεί να προβλεφθεί με ορισμένο βαθμό βεβαιότητας.
- 45 Όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στα σημεία 83 και 84 των προτάσεών του, η δυνατότητα διαχωρισμού συμβάσεως προκειμένου να υπαχθεί σε περισσότερα του ενός δίκαια αντιβαίνει στους σκοπούς της Συμβάσεως της Ρώμης και πρέπει να επιτρέπεται μόνο σε περίπτωση κατά την οποία μια σύμβαση αποτελεί συνένωση περισσοτέρων τμημάτων, έκαστο των οποίων μπορεί να θεωρηθεί αυτοτελές έναντι του άλλου.
- 46 Ως εκ τούτου, για να καθορισθεί αν ένα τμήμα της συμβάσεως μπορεί να υπαχθεί σε διαφορετικό δίκαιο, πρέπει να εξετασθεί αν το αντικείμενό του είναι αυτοτελές σε σχέση με το αντικείμενο της υπόλοιπης συμβάσεως.
- 47 Σε τέτοια περίπτωση, κάθε τμήμα της συμβάσεως πρέπει να διέπεται από ένα μόνο δίκαιο. Συνεπώς, όσον αφορά ιδίως τους κανόνες περί παραγραφής αξιώσεων, αυτοί πρέπει να ανήκουν στην ίδια έννομη τάξη με αυτήν της οποίας το δίκαιο εφαρμόζεται στην αντίστοιχη συμβατική ενοχή. Πρέπει να υπομνησθεί συναφώς ότι, κατά το άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο δ', της Συμβάσεως της Ρώμης, το εφαρμοστέο στη σύμβαση δίκαιο διέπει μεταξύ άλλων την παραγραφή των ενοχών.

- 48 Κατόπιν των προεκτεθέντων, στο δεύτερο μέρος του δευτέρου ερωτήματος και στο τρίτο και τέταρτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 4, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, της Συμβάσεως της Ρώμης έχει την έννοια ότι τμήμα της συμβάσεως μπορεί να διέπεται από διαφορετικό δίκαιο απ' ό,τι το εφαρμοστέο στην υπόλοιπη σύμβαση μόνον εφόσον το αντικείμενό του είναι αυτοτελές.
- 49 Εφόσον σε σύμβαση ναυλώσεως εφαρμόζεται ο σύνδεσμος που προβλέπει το άρθρο 4, παράγραφος 4, της Συμβάσεως της Ρώμης, ο σύνδεσμος αυτός πρέπει να εφαρμοσθεί στο σύνολο της συμβάσεως, εκτός και αν το σχετικό με τη μεταφορά τμήμα της συμβάσεως είναι αυτοτελές σε σχέση με την υπόλοιπη σύμβαση.

Επί του πέμπτου ερωτήματος, το οποίο αφορά την εφαρμογή του άρθρου 4, παράγραφος 5, δεύτερη περίοδος, της Συμβάσεως της Ρώμης

Υποβληθείσες στο Δικαστήριο παρατηρήσεις

- 50 Κατά την Ολλανδική Κυβέρνηση, το άρθρο 4, παράγραφος 5, δεύτερη περίοδος, της Συμβάσεως της Ρώμης εισάγει εξαίρεση από τους συνδέσμους που προβλέπει το άρθρο 4, παράγραφοι 2 έως 4, της Συμβάσεως αυτής. Ως εκ τούτου, ένας «επουσιώδης» σύνδεσμος με άλλη χώρα από αυτές που καθορίζονται βάσει του εν λόγω άρθρου 4, παράγραφοι 2 έως 4, δεν αρκεί για να δικαιολογήσει παρέκκλιση από τους συνδέσμους αυτούς, έτσι ώστε να μη θεωρούνται πλέον τα κύρια κριτήρια συνδέσεως. Επομένως, η παρέκκλιση που προβλέπει το άρθρο 4, παράγραφος 5, της Συμβάσεως της Ρώμης, εφαρμόζεται μόνο σε περίπτωση κατά την οποία προκύπτει από το σύνολο των περιστάσεων ότι τα κριτήρια αυτά δεν αποτελούν ουσιώδεις συνδέσμους και ότι η σύμβαση συνδέεται πρωτίστως με άλλη χώρα.
- 51 Κατά την Τσεχική Κυβέρνηση, το άρθρο 4, παράγραφος 5, της Συμβάσεως της Ρώμης δεν αποτελεί *lex specialis* σε σχέση με το άρθρο 4, παράγραφοι 2 έως 4, αλλά διακριτή διάταξη, σχετική με την περίπτωση κατά την οποία προκύπτει σαφέστατα από το σύνολο των περιστάσεων της προκειμένης υποθέσεως ότι η συμβατική σχέση στο σύνολό της συνδέεται κατά πολύ στενότερα με άλλη χώρα από αυτήν της οποίας το δίκαιο θα καθοριζόταν ως εφαρμοστέο βάσει των λοιπών συνδέσμων.
- 52 Η Επιτροπή, αντιθέτως, επισημαίνει ότι το άρθρο 4, παράγραφος 5, της Συμβάσεως της Ρώμης πρέπει να ερμηνευθεί συσταλτικά, υπό την έννοια ότι μόνον εφόσον οι σύνδεσμοι των παραγράφων 2 έως 4 του εν λόγω άρθρου δεν είναι ουσιώδεις μπορούν να ληφθούν υπόψη άλλοι παράγοντες. Συγκεκριμένα, η ύπαρξη των τεκμηρίων αυτών επιβάλλει να θεωρούνται ιδιαίτερως σημαντικοί. Οι λοιποί σύνδεσμοι μπορούν, επομένως, να ληφθούν υπόψη μόνον κατ' εξαίρεση, σε περίπτωση κατά την οποία οι εν λόγω σύνδεσμοι δεν λειτουργούν αποτελεσματικά.
- Απάντηση του Δικαστηρίου
- 53 Με το πέμπτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινισθεί αν η εξαίρεση που εισάγεται με το άρθρο 4, παράγραφος 5, δεύτερη περίοδος, της Συμβάσεως της Ρώμης έχει την έννοια ότι τα τεκμήρια που προβλέπει το εν λόγω άρθρο 4, παράγραφοι 2 έως 4, δεν πρέπει να εφαρμόζονται μόνον εφόσον προκύπτει από το σύνολο των περιστάσεων ότι οι σύνδεσμοι που προβλέπουν οι διατάξεις αυτές δεν είναι ουσιώδεις ή αν το δικαστήριο δεν πρέπει να τα εφαρμόζει και σε περίπτωση κατά την οποία από τις περιστάσεις αυτές προκύπτει ότι υφίσταται σημαντικότερος σύνδεσμος με άλλη χώρα.
- 54 Όπως επισημάνθηκε με τις προκαταρκτικές παρατηρήσεις των σκέψεων 24 έως 26 της παρούσας αποφάσεως, το άρθρο 4 της Συμβάσεως της Ρώμης, το οποίο καθορίζει τους συνδέσμους που έχουν εφαρμογή στις συμβατικές ενοχές ελλείψει επιλογής από τους συμβαλλομένους του εφαρμοστέου στη σύμβαση δικαίου, θέτει, στην παράγραφο του 1, τη γενική αρχή ότι η σύμβαση πρέπει να διέπεται από το δίκαιο της χώρας με την οποία συνδέεται στενότερα.

- 55 Προκειμένου να διασφαλισθεί υψηλό επίπεδο ασφάλειας δικαίου στις συμβατικές σχέσεις, το άρθρο 4 της Συμβάσεως της Ρώμης προβλέπει, στις παραγράφους του 2 έως 4, σειρά συνδέσμων βάσει των οποίων τεκμαίρεται η χώρα με την οποία συνδέεται στενότερα η σύμβαση. Συγκεκριμένα, οι σύνδεσμοι αυτοί λειτουργούν ως τεκμήρια, υπό την έννοια ότι το δικαστήριο που έχει επιληφθεί της υποθέσεως πρέπει να τους λάβει υπόψη για να καθορίσει το εφαρμοστέο στη σύμβαση δίκαιο.
- 56 Βάσει του άρθρου 4, παράγραφος 5, πρώτη περίοδος, της Συμβάσεως της Ρώμης, ο σύνδεσμος του τόπου διαμονής του συμβαλλομένου που βαρύνεται με την εκπλήρωση της χαρακτηριστικής παροχής μπορεί να μην εφαρμοσθεί σε περίπτωση κατά την οποία ο τόπος αυτός δεν μπορεί να προσδιορισθεί. Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 5, δεύτερη περίοδος, της εν λόγω Συμβάσεως, οποιοδήποτε από τα «τεκμήρια» μπορεί να μην τύχει εφαρμογής «όταν από το σύνολο των περιστάσεων συνάγεται ότι η σύμβαση συνδέεται στενότερα με άλλη χώρα».
- 57 Συναφώς, πρέπει να διακριβωθεί η λειτουργία και ο σκοπός του άρθρου 4, παράγραφος 5, δεύτερη περίοδος, της Συμβάσεως της Ρώμης.
- 58 Από την έκθεση Giuliano και Lagarde προκύπτει ότι οι συντάκτες της Συμβάσεως της Ρώμης έκριναν απαραίτητο «να εξετάσουν τη δυνατότητα εφαρμογής διαφορετικού δικαίου από τα καθοριζόμενα βάσει των τεκμηρίων των παραγράφων 2, 3 και 4 οσάκις προκύπτει από το σύνολο των περιστάσεων ότι η σύμβαση συνδέεται στενότερα με άλλη χώρα». Από την έκθεση αυτή προκύπτει επίσης ότι το άρθρο 4, παράγραφος 5, της Συμβάσεως της Ρώμης παρέχει στο Δικαστήριο «ορισμένο περιθώριο εκτιμήσεως όσον αφορά το αν, σε κάθε περίπτωση, το σύνολο των περιστάσεων δικαιολογεί τη μη εφαρμογή των τεκμηρίων των παραγράφων 2, 3 και 4» και ότι η διάταξη αυτή αποτελεί «το αναγκαίο τμήμα ενός γενικού κανόνα συγκρούσεως που ισχύει για όλες σχεδόν τις κατηγορίες συμβάσεων».
- 59 Ως εκ τούτου, από την έκθεση Giuliano και Lagarde συνάγεται ότι το άρθρο 4, παράγραφος 5, της Συμβάσεως της Ρώμης σκοπεί να αντισταθμίσει το σύστημα των τεκμηρίων του ίδιου άρθρου, συμβιβάζοντας τις επιταγές της ασφάλειας δικαίου, οι οποίες διέπουν τις παραγράφους 2 έως 4 του εν λόγω άρθρου 4, και την ανάγκη να υπάρχει ορισμένη ευελιξία ως προς τον καθορισμό του δικαίου που συνδέεται πράγματι στενότερα με την οικεία σύμβαση.
- 60 Συγκεκριμένα, δεδομένου ότι το άρθρο 4 της Συμβάσεως της Ρώμης σκοπεί κυρίως στην εφαρμογή του δικαίου της χώρας με την οποία συνδέεται στενότερα η σύμβαση, το προπαρατεθέν άρθρο 4, παράγραφος 5, πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι καθιστά δυνατό στο δικαστήριο που έχει επιληφθεί της υποθέσεως να εφαρμόζει, σε όλες τις πιθανές περιπτώσεις, το κριτήριο που καθιστά δυνατό να καταδειχθεί η ύπαρξη τέτοιας συνδέσεως, μη εφαρμόζοντας τα «τεκμήρια» σε περίπτωση κατά την οποία βάσει αυτών δεν καθορίζεται ως εφαρμοστέο το δίκαιο της χώρας με την οποία συνδέεται στενότερα η σύμβαση.
- 61 Πρέπει, επομένως, να εξετασθεί αν τα τεκμήρια αυτά είναι δυνατό να μην εφαρμοσθούν μόνον εφόσον δεν αποτελούν ουσιώδη σύνδεσμο ή ακόμη και στην περίπτωση κατά την οποία το δικαστήριο διαπιστώνει ότι η σύμβαση συνδέεται στενότερα με άλλη χώρα.
- 62 Όπως προκύπτει από το γράμμα και τον σκοπό του άρθρου 4 της Συμβάσεως της Ρώμης, το δικαστήριο πρέπει πάντα να καθορίζει το εφαρμοστέο δίκαιο βάσει των εν λόγω τεκμηρίων, τα οποία πληρούν τη γενική προϋπόθεση της προβλεψιμότητας του εφαρμοστέου δικαίου και, επομένως, όσα επιτάσσει η αρχή της ασφάλειας δικαίου στις συμβατικές σχέσεις.
- 63 Πάντως, όταν προκύπτει σαφώς από το σύνολο των περιστάσεων ότι η σύμβαση συνδέεται στενότερα με άλλη χώρα από αυτήν της οποίας το δίκαιο καθορίζεται ως εφαρμοστέο βάσει των τεκμηρίων του άρθρου 4, παράγραφοι 2 έως 4, της Συμβάσεως της Ρώμης, εναπόκειται στο δικαστήριο αυτό να κρίνει αν πρέπει να μην εφαρμόσει το εν λόγω άρθρο 4, παράγραφοι 2 έως 4.

- 64 Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, στο πέμπτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 4, παράγραφος 5, της Συμβάσεως της Ρώμης έχει την έννοια ότι, οσάκις προκύπτει σαφώς από το σύνολο των περιστάσεων ότι η σύμβαση συνδέεται στενότερα με διαφορετική χώρα από αυτήν της οποίας το δικαιο καθορίζεται ως εφαρμοστέο βάσει ενός από τους συνδέσμους που προβλέπει το εν λόγω άρθρο 4, παράγραφοι 2 έως 4, εναπόκειται στο δικαστήριο να μην εφαρμόσει τους συνδέσμους αυτούς και να καθορίσει ως εφαρμοστέο το δικαιο της χώρας με την οποία η σύμβαση αυτή συνδέεται στενότερα.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 65 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) αποφαινεται:

- 1) Το άρθρο 4, παράγραφος 4, τελευταία περίοδος, της Συμβάσεως για το εφαρμοστέο δικαιο στις συμβατικές ενοχές, η οποία άνοιξε προς υπογραφή στη Ρώμη στις 19 Ιουνίου 1980, έχει την έννοια ότι ο σύνδεσμος που προβλέπει το εν λόγω άρθρο 4, παράγραφος 4, δεύτερη περίοδος, εφαρμόζεται σε σύμβαση ναυλώσεως, πέραν την ναυλώσεως για ένα μόνο ταξίδι, μόνον εφόσον το κύριο αντικείμενο της συμβάσεως δεν είναι απλώς η παροχή μεταφορικού μέσου, αλλά αυτή καθαυτή η μεταφορά των εμπορευμάτων.
- 2) Το άρθρο 4, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, της Συμβάσεως αυτής έχει την έννοια ότι ένα τμήμα της συμβάσεως μπορεί να διέπεται από διαφορετικό δικαιο απ' ό,τι το εφαρμοστέο στην υπόλοιπη σύμβαση μόνον εφόσον το αντικείμενό του είναι αυτοτελές.

Εφόσον σε σύμβαση ναυλώσεως εφαρμόζεται ο σύνδεσμος που προβλέπει το άρθρο 4, παράγραφος 4, της Συμβάσεως της Ρώμης, ο σύνδεσμος αυτός πρέπει να εφαρμοσθεί στο σύνολο της συμβάσεως, εκτός και αν το σχετικό με τη μεταφορά τμήμα της συμβάσεως είναι αυτοτελές σε σχέση με την υπόλοιπη σύμβαση.

- 3) Το άρθρο 4, παράγραφος 5, της ίδιας Συμβάσεως έχει την έννοια ότι, οσάκις προκύπτει σαφώς από το σύνολο των περιστάσεων ότι η σύμβαση συνδέεται στενότερα με διαφορετική χώρα από αυτήν της οποίας το δικαιο καθορίζεται ως εφαρμοστέο βάσει ενός από τους συνδέσμους που προβλέπει το εν λόγω άρθρο 4, παράγραφοι 2 έως 4, εναπόκειται στο δικαστήριο να μην εφαρμόσει τους συνδέσμους αυτούς και να καθορίσει ως εφαρμοστέο το δικαιο της χώρας με την οποία η σύμβαση αυτή συνδέεται στενότερα.

(υπογραφές)

---

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.